

ანმყოსა და წარსულის გამზიარებელი

ფიჩისრი თუანიშვილი

მანანა ანდრიაძე, მანანა დოლიძე, დოლიძე-ანდრიაძე... ამ სახელის წერისას (გახსენებისას, წარმოთქმისას...) ისე მეჩვენება, დაბადებიდანვე ვიცნობდი-მეთქი. კაცმა რომ თქვას, დიდად არც ვაჭარბებ – ნახევარი საუკუნე, თვით ჩემზე ასაკოვანთათვისაც საკმაო ხანია. იმის თქმაც მინდება, ორიოდე წლის წინ კულტურის სამინისტროში ჩვენი უკანასკნელი შეხვედრის დროს ზუსტად ისეთივე იერი ჰქონდაო, როგორც მაშინ, ე. წ. „ცენტრალური მუსიკალური სკოლის“ დერეფანში პირველად რომ დავინახე. იქნებ ოდნავ გამკაცრდა ბაგის ხაზები, იქნებ ფიქრმა და საზრუნავმა ოდნავ გადაცრიცა კანი თხელ-ნათალი სახისა და აქა-იქ უწვრილესი ნაოჭებიც მიაყარა. . . მაგრამ წინანდებური იყო მიხრა-მოხრა, ყელმოღერებით (განა ამპარტავნების ან კეკლუცობის, თანდაყოლილი შემართულობის გამო!), ზურგგაუდრეკლად სიარული; ძველებურად კიაფობდა „ეგვიპტურის დარ“ თვალეში რაღაცნაირი ღიმილიანი სხივი, რომელსაც ვერც წყრომა აქრობდა და ვერც დაღლილობა.

შეიძლება იმიტომ მგონია ასე, რომ ოდინდელი შთაბეჭდილება მეხსიერებამ უმკაფიოესად შემოინახა: მანანა ხომ ყოველთვის გამორჩევით ჩანდა, განსხვავებულობა-პიროვნულობით გამოიყოფოდა. ველარ ვი-

გონებ თავიდანვე თუ ვესალმებოდით ერთმანეთს, ნამდვილი კია: ის ხმის გაუცემლადაც ნაცნობად, თავისიანად ვიგულვე. არადა სულაც არ იყო ადვილი თავი შეგემჩნევივინებინა ჩვენს სკოლაში – იქ არაერთი ნიჭიერი ადამიანი სწავლობდა (და სწავლობს!) და, სხვაც თუ არაფერი, თავად მანანას ჯგუფში სამი „ვარსკვლავი“ იყო: უკვე მაშინ საზოგადოებისთვის კარგად ცნობილი ნინო ჭირაქაძე და ლექსო თორაძე და უფრო ჩრდილში გამდგარი, მუსიკოსთა წრეში კი ასევე იმთავითვე დაფასებული ნინო მამრადე. მანანა კი არც მათ, არც სხვის ვისმე გვერდით არ „იკარგებოდა“, მას აშკარად ჰქონდა თავისი საკუთარი ადვილი. ხოლო სახელდობრ რა იყო იგი, მაშინ გამოიკვეთა, როდესაც დამამთავრებელ კლასებში ის საშემსრულებლოდან თეორიულ განყოფილებაზე გადავიდა და ამდენად ჰიანისტობას მეცნიერობა ამჯობინა. ამან, სხვა ყველაფერთან ერთად, ჩვენს დამოკიდებულებებზეც იქონია ზემოქმედება: საქმე ისაა, რომ თეორეტიკოსებს სპეციალობაში მამიდაჩემი, ქეთევან თუმანიშვილი ამეცადინებდა და გაკვეთილები არამართო სკოლის შენობაში, ჩვენს ბინამიც ტარდებოდა და როგორც ზოგიერთი სხვა მონაფე, მანანაც მალე შინაურად იქცა, მე კი არა, ჩვენიანად მიიღეს იგი ბებიჩემმა, ნინო ჯაფარიძე-თუმანიშვილმა, ჩემმა დედ

-მამამ (გრიგოლ – გივი – თუმანიშვილი და ქეთევან ჯანდიერი), ჩემმა ძმამ თეიმურაზმა. სიახლოვე კიდევ უფრო განმტკიცდა მოგვიანებით, როდესაც მანანა თბილისის კონსერვატორიის ჯერ სტუდენტი, მერე კი ასპირანტი და, ბოლოს, პედაგოგი გახდა. ეს იმიტომ, რომ თუმცა, როგორც ცნობილია, მისი ხელმძღვანელი ბ-ნი შალვა ასლანიშვილი გახლდათ, მამიდა მას, ჯერ ერთი, ყოველდღიურად ხვდებოდა, როგორც პედაგოგი, შემდგომ კი თანამასწავლებელი და კათედრის გამგე; ამას გარდა, მანანა რამდენიმე კოლეგასთან ერთად გვსტუმრობდა კიდეც, თუ სხვა დროს არა, აუცილებლად ნახალწლევს, ვიანვარს, მამიდაჩემის დაბადების დღეს, 31 აგვისტოს და ქეთევანობას, ახ. სტილით 26 სექტემბერს.

კიდეც ერთი მაკავშირებელი ჩვენი ნათესავების, აბულაძე-კობახიძე-ბარათაშვილების ოჯახიც იყო – ისინი მანანას მშობლებს ახლობლობდნენ და მას ყოველნაირად გულშემატკივრობდნენ. დამატებითი შემაერთებელი ნასკვი მანანას გათხოვებამაც გააჩინა. თანაკლასელებისა არ იყოს, მან, ერთი შეხედვით, ახლაც მძიმე მდგომარეობაში ჩაიგდო თავი. მართლაც, არაა სახუმარო ამბავი, რძლად იმ კედლებში შეაბიჯო, რომლებსაც XX საუკუნის ამდენი მწერალ-მოღვაწე თუ ხელოვანი ახსოვს, სადედამთილო მართლაც „ცოცხალი ლეგენდა“ ტანიტ (ნიტა) ტაბიძე, ვინც არამართო მამის, ტიციან ტაბიძის ცხოვრების ისტორიას გუმინდელი მომხდარით ყვებოდა, პაოლო იაშვილს „ძია პაოლოდ“, ბორის პასტერნაკს კი „ძია ბორიად“ მოიხსენიებდა. მანანამ კი არათუ ამ სახლის დიასახლისობა ჩაიბარა, ერთიანად შეისისხლხორცა იქაურობის მისწრაფებანი თუ სულისკვეთება; და როდესაც ის ტიციან და ნინო ტაბიძეებისადმი მიძღვნილ ტელეფილმში მთხრობელებს შორის გამოჩნდა, ვგონებ, ყველამ დაინახა, რომ იგი სახელოვანი საგვარეულოს სრულუფლებიანი წევრია, არამხოლოდ მისი ანმყოფი, თვით წარსულის გამზიარებელიც. ხოლო რაკი მამიდაჩემი ქ-ნ ნიტას აღრიდანვე იცნობდა, სიახლოვეს შემამტკიცებლად ეს ერთი ძაფიც შეემატა.

რასაკვირველია, არც მას შემდეგ შეიცვალა რამე, რაც ქ. თუმანიშვილმა კათედრის ხელმძღვანელობა ბ-ნ ვანო ჟღენტს დაუთმო, მანანამ კი ადმინისტ-

მ.ანდრიაძე

რაციული თანამდებობა დაიჭირა – მისვლა-მოსვლა მანამდელივით გაგრძელდა, მიკითხვ-მოკითხვაც, მუსიკისმკოდნეობის საკითხებზე მსჯელობაც და კონსერვატორიისა თუ ჩვენი ქვეყნის ჭირსა და ლხინზე აზრთა გაცვლა-გამოცვლაც.

რა თქმა უნდა, თითქმის 40 წლის განმავლობაში გვერდი-გვერდ ყოფნას შეუძლებელია სულ უხინჯოდ და უგაუგებრობოდ ჩაეწლო. მაგრამ ისინი გამკრთალი ჩრდილივით ქრებოდა და ვერას აკლებდა მუდმივსა და ძირითადს – ურთიერთპატივისცემასა და სიყვარულს, ნაფიქრის განდობისა თუ სიახლეთა, ანდა სამომავ-

გივი თუშანიშვილი. მანანა ანდრიაშის პორტრეტი

ლო გეგმების გაგებინების მოთხოვნილებას. აი, თუნდაც 2001 წლის ზაფხულში მამიდასთან ბოლო მოსვლა რომ ავიღოთ. მამიდა ერთი წელიწადი უკვე პენსიაზე გასულიყო, საქმის კურსში კი იყო, რომ კონსერვატორიის ხელმძღვანელობას გადაეწვია, განათლების რეფორმის წინსწრებით, პედაგოგები სტუდენტებს თვითონ, განაცხადით აერჩიათ. იმ დღეს, როდესაც ამ თავისებური გამოკითხვის შედეგებს ითვლიდნენ – დამანგარიშებლებს შორის კი მანანაც იყო – ჩვენთან მამიდას რამდენიმე ნამონაფარი შეიყარა. სიტყვა,

ბუნებრივია, ამ უჩვეულო ღონისძიებაზე ჩამოვარდა; სტუდენტებსაც და მასპინძლებსაც აღელვებდათ, რას მოიტანდა სტუდენტების შეფასებაზე ასე უშუალოდ დანდობა, ხომ არ მოინონებდნენ ისინი ნაკლებად მკოდნე, სამაგიეროდ, ნაკლებადვე მომთხოვნ პედაგოგებს; აშფოთებდათ ისიც, ვაითუ ისეთებიც აღმოჩნდნენ, ვინც მოსწავლეთა პირდაპირ გადაბირებასაც არ ითაკილებს. სტუმართაგან ერთ-ერთმა, ქ-მა ნონა (დოდო) რუხაძემ, ისიც კი თქვა – ნახევარი უნიშნოდ დავტოვე, აბა, მე ვინ მომითხოვსო. ამასობაში ზარი დაირეკა, კარი გავაღე და მანანა დამხვდა – თურმე მუშაობა დაემთავრებინათ და იგი მასწავლებლისა და მეგობრებისთვის სასიკეთო ვითარების მოსახარებლად წამოსულიყო. ჯერ ჩაის სუფრასთან შეკრებილთ არც შეერთებოდა, მგონი, სალამიც არ ეთქვა, პირდაპირ დოდოს მიმართა – შენი ერთი კურსის უმრავლესობამ შენთან დარჩენა, მართალია, არ მოინდომა, მაგრამ შენთან იმდენი ჩაენერა, ყველას ვერ დავაკმაყოფილებთ, სხვებს უნდა გავუნანილოთო. ამის თქმა იყო და დაძაბულობაც გაქარწყლდა და უსიამოვნო მოლოდინიც. მანანას „ანგარიშმა“ ყველა დაარწმუნა, რომ ახალგაზრდები საზოგადოდ თუ ცდებიან ოდესმე, ძალზე იშვიათად... თითქოს ხომ ბევრი არაფერი... ოღონდ სწორედ ასეთმა „წვრილმანებმა“ არ შეაგრძნობინა ქ.თუმანიშვილს თავი გარიყულად ჩვეული მუსიკალური გარემოსგან, იმ ქვეყნად დარდი არ გაიყოლა, ჩემს საქმეზე აღარავინ ზრუნავსო...

წლებით ადრე მანანამ მამიდაჩემი იმითაც უზომოდ გაახარა, ქართული საეკლესიო საგალობლების და მათი ჩანერის კვლევას ხელი რომ მოჰკიდა. ჩვენი მუსიკალური მემკვიდრეობის ეს შტო რაოდენ საყურადღებოა და რაოდენ სასურველი ნევებით დამიფრული ჰანგების აუღერება, მუდამ ვიცოდით. ერთისა თუ მეორის აუცილებლობა მუსიკოსებმა თუ მუსიკის მოყვარულებმა განსაკუთრებით მწვავედ 1960 წლებიდან შეიგრძნეს, როდესაც ბ-ნი ანზორ ერქომაიშვილის მეცადინეობით, საქართველოში კვლავ გაისმა „შენ ხარ ვენახი“ ანდა „თესუნათა ოქროანთა...“; ვინც ამას არ შესწრებია, ძნელად თუ წარმოიდგენს, რარიგ გამაოგნებელი იყო ამ თუ სხვა, ათწლობით გადავინწყებული, ძველთაძველი ჰიმნების პირველი შესრულების შთაბეჭდილება, დამს-

წრეთ როგორ აღფრთოვანებასა და სიამაყეს განაცდევინებდა. ამ მუსიკის მეცნიერული შესწავლის, მისი ისტორიული რაობის, ხნოვანების დადგენის და ა.შ. საქმე კი წინ მეტისმეტად წელა მიიწევდა. კი, დაიბეჭდა 1950-იან წლებში პავლე ინგოროყვას ნაშრომი, სადაც, თითქოს ამოხსნილი უნდა ყოფილიყო ქართული ნევმების „საიდუმლო“, მაგრამ აქ შემოთავაზებული „გასაღები“ სხვამ ვერავინ გამოიყენა. ცოტა ადრე ნევმებს შ.ასლანიშვილი ჩაუყვდა, ოლონდ მოკლე ხანში ამ სამუშაოს თავი მიანება*; გაგრძელება არც ბ-ების ოთარ ჩიჯავაძისა და კახი როსებაშვილის მცდელობას ჰქონია. დიდი დრო მოანდომა – რაკი მოუცლელობაც აფერხებდა და შერყეული ჯანმრთელობა – ნევმიერებული კრებულების დამუშავებას ბ-მა გივი ლორთქიფანიძემ, გარკვეულ დასკვნებამდეც მისულა, წერასაც უნდა შესდგომოდა და სწორედ მაშინ უნია სიკვდილმა. ქ.თუმანიშვილსაც მიუწევდა გული ამ მუსიკისკენ, თვლიდა კი, რომ ამ ვეებერთელა საგანზე ფიქრის დანყება დაუგვიანდა. მით უფრო მოუწონა მან მანანას განზრახვა ამ, სხვათაგან ხელგანაშეებ, ტვირთს შეჭიდებოდა და, როგორც კი შეეძლო, ამხნეებდა და მხარში ედგა მას. მალევე გამოაშკარავდა მანანას და მის წინამორბედთა ხედვის სხვადასხვაობა; ყველა მათგანი კვლევას „ქვემოდან ზევით“, X საუკუნიდან XX-სკენ წარმართავდა, მანანა საპირისპირო გეზს დაადგა, აწყმოდან წარსულისკენ და შედეგმაც არ დააყოვნა, როგორც ცნობილია, სათანადო მასალის შეუსწავლელობის გამო, მიიჩნეოდა, თითქოს ნევმები მოგვიანო საუკუნეებში მიაგინყდათ. მანანამ კი დაადსტურა, რომ არათუ XVII-XVIII საუკუნეებში, ნევმები, თუმც გარდასახულ-გამარტივებული, XIX და XX-შიც გამოიყენებოდა. ვერ გავბედავ ამ მონაპოვრის მუსიკისმცოდნეობითი მნიშვნელობა განვსაზღვრო, ქართული კულტურის ისტორიის თვალთახედვით კი ეს მიგნება უთუოდ უაღრესად საყურადღებოა. მახსოვს, როგორ გვიამბო მანანამ პირველად იმის შესახებ, რაღაც დროის გამოშვებით, შესაბამისი ნაშრომი როგორ წავგავითხა. ახლა, უკან გახედვისას მეფიქრება, მეტისმეტად ხომ არ გაახუნა-მეთქი აკადემიური თხრობის სავალდებულო სიდინჯემ ის გატაცება, მანანას სიტყვიერ ნაამბობში რომ სჭვიოდა; მასში ველარც მიკვლეულის გამო სიამაყეს შეიგრძნობთ. თუ

ვინმეს „სიამაყე“ უხამუშა, განვმარტავ, რომ გაამაყებას კი არ ვგულისხმობ, მიგნებულის ღირებულებით აღძრულ გრძნობას. ახლა ისიც წარმოვიდგინოთ, რა ამბავს ატეხდა მავანი ჩვენი თანამემამულე, ამის ნაათასაღს რომ გადასწყდომოდა – ამ დროს კი ბევრმა იცის, პროფესიონალთა შორისაც, მანანას ამ მართლაცდა აღმოჩენის თაობაზე? ან კიდევ, რამდენმა ადამიანმა შეამჩნია და დააფასა ქ-ნი რუსუდან წურნუმიას და მანანას თაოსნობით გამართული, მრავალხმიანობის პრობლემებისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო კონფერენციები? ეს კი ამ ადამიანთა სანაქებო თავმდაბლობის მონმობაცაა და სამწუხაროდ, ჩვენ ირგვლივ გამეფებული დაუნახაობისა და ნამდვილ ფასეულობათადმი გულგრილობისაც.

ერთიცაა საგულისხმო – ყველა სხვაზე უკეთ განჭვრიტა რა, რამდენი საკეთებელი მოიტანა მისმა ნაკვლევმა, რამდენი კვალისა და მიმართულების მიყოლა გახდა ახლა აუცილებელი, მანანამ (არაერთი ჩვენი თანამედროვის მსგავსად) საფიქრალი ცხრაკლიტულში კი არ გამოკეტა, ჯგუფი შექმნა, თვითონ კი შესასწავლის ერთი ნაწილი ირგუნა. ეს, უპირველესად, მეცნიერების რაობის უეჭველად მართებულ გავებას გვიჩვენებს. ამასთან კი, მის თვითშეზღუდვას კიდევ ერთი მიზეზიც უნდა ჰქონოდა: უბოძო დატვირთულობა. ყოველთვის ვიცოდით, რამდენად იყო იგი დაკავებული, ახლა კი საერთოდ ველარ ვხვდები, „საკუთარი“ სამუშაოსთვის როგორ იცლიდა – განა შეიძლებოდა სტუდენტებისთვის რამე დაეკლო, ან ქმარ-შვილისთვის, ან – ახლა ასე შესახება – საერთოდ ვინმესთვის. მეტად ნიშნეულია, ამ მხრივაც, მანანას მიმართება ჩემს ოდინდელ მასწავლებელთან და მოგვარესთან, ქ-ნ ვერონიკა თუმანიშვილთან. მანანა მას, ცხადია, სკოლიდან იცნობდა, თან კი დეიდა ვერონიკა (ასე მივმართავდით მონაფეები) ქ-ნი ნიტას მრავალრიცხოვან მეგობართაგანიც იყო; არ კი მეგონა მანანას ერთი თუ მეორე მაინცადამინც ბევრს თუ ავალდებულებდა, ერთხელაც საუბრისას სიტყვა ჩამოვარდა იმ უბედურებაზე, რაც რამდენიმე ხნით ადრე ჩვენ ორთაგან, ასე ვფიქრობდი, ჩემთვისლა ძვირფას ამ ადამიანს – გამთენიისას გაჩენილი ხანძრის დროს ქ-ნ ვერონიკას ბინაც ამოებუგა და მეუღლე პროფ. გიორგი კეჩუაშვილიც დაეღუპა. და უცებ მანანამ, ისე, სასხვათაშორისოდ, ახსენა, რომ

თურმე, იმდღითვე დამწვარ კარადაში გადარჩენილი ნივთები გაურჩევია. ამის მერე, წლების შემდეგ, აღარ გამკვირვებია იმის გაგონება, ვ.თუმანიშვილის კლასიდან გამოსულმა ნინო გვეტაძემ, ფრიად საპატიო ჯილდო დაიმსახურაო, მანანას წამოძახილი: „ახლა ხომ მაინც გამოჩნდა, რაც არის ვერონიკას ნასწავლი“, თან ისეთი გამარჯვების კილოზე, გეგონება მისი ქალიშვილი ყოფილიყო...

ჩვენი ოჯახის მიმართაც ასე იყო, აი, მაგალითად: 1999 წელს ტელედოკუმენტალისტთა ჯგუფმა მოისურვა გადაედო ვ. ა. მოცარტის „სერალიდან მოტაცება“ ჩანანერის ერთგვარი თოჯინური „ილუსტრაცია“ ჩვენს საშინაო მარიონეტულ თეატრში გათამაშებული. საამისოდ სახელდახელო წარმოდგენაც უნდა გამართულიყო და იმ უახლოესთა შორის, ვისი ერთ დაძახილზე მოსვლა გვეიმედებოდა, მანანაც გახლდათ; ფილმში შეგიძლიათ ნახოთ, როგორი ყურადღებით ისმენს და უყურებს, თითქოს არც ეს მუსიკა სცნობია და არც ეს (და სხვა) ჩვენი დადგმა ენახა მანამდე. ან კიდევ: მამაჩემმა, ძირითადი ხელობით ბიოლოგმა, თან კი მწერლობითა და ფერწერით გატაცებულმა, მოინადინა მანანას პორტრეტი დაეხატა და ისიც სამჯერ თუ ოთხჯერ ორი-სამი საათი (ნეტავ, როგორ გამოძებნა?) ისე იჯდა მოდელად, თითქოს ეს მისი საკუთარი ნება-სურვილიც ყოფილიყო და ნატვრაც. იმას აღარც ვიტყვი, რომ მაშიდას სივრცეებში და მის შემდეგაც, თუ მუსიკასთან დაკავშირებული, ან რაღაც ამბის შეტყობა დაგვჭირდებოდა, ან სანაცნობოში ვინმეს წამეცადინება თუ კონსულტაცია მოუნდებოდა, მანანას – ასევე დოდო რუხაძის, ან ლეილა მარუაშვილის – ტელეფონის ნომრის აკრეფა კმაროდა ყველაფრის მოსაგვარებლად და თუ არა, ე. ი. შეუძლებელი გვითხოვია. . .

პირადად ჩემთვის მანანა კიდევ ჩემი მუსიკალური შეფასებების შემმონებელიც გახლდათ – მას დავეკითხებოდი ხოლმე, რამდენად ზუსტად აღვიქვი ესა თუ ის ინტერპრეტაცია, რისამე არცოდნამ, ანდა ჩანანერის ხარისხმა, შეცდომაში ხომ არ შემყვანა. ვეკითხებოდი, რადგან ვენდობოდი მის გემოვნებას და თანაგრძნობაზე და გულისხმიერებაზე დამყარებულ ჭეშმარიტ მიუდგომლობას, პროფესიულსა თუ ადამიანურს.

თითქოსდა დავამთავრე, მეტ საამბობელს თავს ვე-

ღარ ვუყრი, დაბოლოება კი შეადრევება... იმიტომ ხომ არა, რადგან არ მწამს დასასრულისა და მჯერა – მანანა იმათაგანია, ვისთვისაც ახალი სივრცეების მოსწავებად ითქვა 2000 წლის წინათ: „მოვედით, კურთხეულნო ამისა ჩემისანო...“ (მათე 25, 34).

* იქნებ ზედმეტიც იყოს ამის გახსენება, ვგონებ კი მომავალ ისტორიკოსს ჩვენი ქვეყნისა შეიძლება წაადგეს შემდეგი ამბავი: ამბობენ, ბ-ნი შალვა „ზევით“ დაიბარესო, თითქოსდა თვით მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარემ; მისთვის უკითხავთ, პ. ინგოროყვას თვალსაზრისს თუ ეთანხმებითო; არაო, – მიუგო ბ-მა შალვამ; ან დაეთანხმებით ან ამ პრობლემებზე ხელი აიღეთ, – უბრძანებია თანამდებობის პირს. ნეტავ რად მიუდგა ამ შემთხვევაში ბ-ნ პავლეს მისდამი, როგორც წესი, არც თუ კეთილგანწყობილი საბჭოთა „ოფიცობი“? საეკლესიო მუსიკის კვლევის შეჩერების მიზნით ხომ არა?